

Таким образом, маски дракона присутствовали в разных традиционных театральных представлениях Китая – опера носи, тибетская опера, танец чжоуу. Они отличаются выразительностью образа, ярким, насыщенным цветом, разнообразием художественной интерпретации образа дракона. Для их создания использовали дерево, применяя технику ажурной и объемной резьбы, росписи масляными и минеральными красками. Маски драконов обладают индивидуальным художественным решением, которое обусловлено авторской трактовкой мастера-создателя персонажа для театрального представления.

1. 吴仕忠, 胡廷夺 《雉戏面具》. [M]. 哈尔滨 : 黑龙江美术出版社, 1999. 共 80 页. = Ву, Шичжун. Маски оперы носи / Ву Шичжун, Ху Тиндуо. – Харбин : Изд-во изобразительных искусств Хэйлунцзян, 1999. – 80 с.

2. 刘志群. 《藏戏与藏俗》 [M]. 西藏人民出版社、河北少年儿童出版社, 2000. – 共 449 页. = Лю, Чжицюнь. Тибетская опера и тибетские обычаи / Чжицюнь Лю. – Народное изд-во Тибета, Детское издательство Хэбэй, 2000. – 449 с.

3. 庾修明. 《雉戏. 雉文化. 原始文化的“活化石”》 [M]. 北京 : 中国华侨出版, 1990. – 共 108 页. = Ту, Сюмин. Опера носи. Культура но. «Живое ископаемое» первобытной культуры / Сюмин Ту. – Пекин : Чжунго Хуацяо, 1990. – 108 с.

У. А. Трапянок,

*кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт кафедры рэжысуры
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў;*

дырэктар дырэкцыі канала «Культура»

генеральнага прадзюсарскага цэнтра Беларускага радыё

(Белтэлерадыёкампанія)

СТВАРЭННЕ РАДЫЁВЕРСІЙ СПЕКТАКЛЯЎ НАЦЫЯНАЛЬНАГА АКАДЭМІЧНАГА ДРАМАТЫЧНАГА ТЭАТРА ІМЯ М. ГОРКАГА ў 1950–1980-я гг.

Дзяржаўны рускі драматычны тэатр БССР (сёння – Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя М. Горкага) пасля паўтара дзясятка гадоў працы ў розных гарадах Беларусі з 1947 г. пачаў творчую дзейнасць у Мінску як агульнапрызнаны лідар сярод рускіх тэатральных калектываў рэспублікі. Трупа

ўжо валодала мастацкімі традыцыямі, значнымі дасягненнямі ў эстэтычным асваенні рэчаіснасці. Пераезд у сталіцу паспрыяў наладжванню творчых стасункаў тэатра з Беларускай радыё, якія пачаліся ў другой палове XX ст., калі тэхнічныя магчымасці радыё дазволілі фіксаваць сцэнічныя работы для іх далейшай трансляцыі.

Для перадачы ў эфір выбіраліся знакавыя тэатральныя работы, у якіх закраналіся разнастайныя актуальныя праблемы, у тым ліку хвалюючыя пытанні працоўнага жыцця, выхавання моладзі, сацыяльныя супярэчнасці, канфлікты буржуазнага грамадства. Трансліраваліся спектаклі, прысвечаныя асэнсаванню падзей Вялікай Айчыннай вайны, значэння Перамогі. Увабляліся таксама класічныя рускія творы, узоры замежнай драматургіі. У прыватнасці, найбольшым поспехам сярод публікі Рускага тэатра карысталіся спектаклі «Макбет» У. Шэкспіра, «Ягор Булычоў і іншыя» па п'есе М. Горкага, гэтыя работы знайшлі ўвасабленне і ў радыёверсіях. Усяго ў розныя гады створаны дзясяткі аўдыяльных запісаў, у аснову якіх пакладзены сцэнічныя работы Рускага тэатра.

Выбар спектакляў для радыётрансляцыі сведчыў пра іх высокі мастацкі ўзровень і актуальнасць. Дарэчы, спектаклі Рускага тэатра перадаваліся не толькі па беларускім, а і ўсесаюзным радыё – «Барабаншчыца» А. Салынскага і «Аптымістычная трагедыя» У. Вішнеўскага з актрысай А. Клімавай у галоўных ролях.

Адным з першых прыкладаў творчага ўзаемадзеяння тэатра і Беларускага радыё стаў запіс у 1952 г. пастаноўкі па творы М. Горкага «Варвары». Ансамблевы спектакль, у якім рэжысёр В. Фёдараў па-свойму тлумачыў класіку, меў доўгае сцэнічнае жыццё, цяпер яно працягваецца ў радыёверсіі. Крытыкі тэатральнай работы ў свой час заўважалі, што «пераважная большасць вобразаў спектакля – яркія, паўнацэнныя ў мастацкіх адносінах» [4, с. 176]. Псіхалагічны рэалізм пастаноўкі, дасягнуты майстэрствам акцёраў Г. Абуховіч, Я. Карнавухава, Р. Качаткова, А. Кістава, І. Лакштанавай, Я. Палосіна, І. Ражбы і інш., зафіксаваў радыёзапіс, у якім апавядаецца пра ідэі пратэсту супраць мані, гвалту і несправядлівасці.

Удалым узорам супрацоўніцтва радыё і тэатра з'яўляецца спектакль «Кароль Лір» паводле У. Шэкспіра. Аднайменная

п'еса лічыцца ў творчасці драматурга найвялікшай сацыяльна-філасофскай трагедыяй, якая ўзрушвае, выклікае нянавісьць да несправядлівасці і бесчалавечнасці, да подласці і інш. Пастаноўка В. Фёдарова стала буйной падзеяй тагачаснага тэатральнага жыцця Беларусі і, адпаведна, значным дасягненнем радыётэатра ў 1953 г. У аснове твора – нетрадыцыйнае прачытанне класікі. Крытыкі пісалі, што атрымаўся яркі, змястоўны спектакль, які раскрыў гуманізм вялікай трагедыі. Выканаўца галоўнай ролі А. Кістаў узрушваў залу, яго нават называлі акцёрам, «народжаным для шэкспіраўскіх роляў» [1, с. 201]. Менавіта яго Лір стаў найярчэйшым акцёрскім здабыткам выканаўцы, гэтую ж ролю можна назваць адметнай у гісторыі беларускага радыётэатра сярэдзіны мінулага стагоддзя. У радыёверсіі таксама ўтрымліваецца таленавітае ўвасабленне актрысай І. Лакштанавай ролі Кардэліі. У іншых ролях радыёверсіі былі задзейнічаны акцёры Г. Абуховіч, Я. Карнавухаў, І. Лакштанава, Г. Някрасаў, І. Ражба, А. Шах-Парон.

Гераізм рускіх салдат, матросаў, прадстаўнікоў афіцэрства і генералітэту падчас абароны Порт-Артура дэманструе радыёверсія спектакля «Порт-Артур» па рамана А. Сцяпанова, запісаная ў 1954 г. Гэта яшчэ адна пастаноўка В. Фёдарова, у якой былі задзейнічаны акцёры А. Шкапскі, Р. Качаткоў, І. Ражба, Г. Абуховіч і інш. Радыёверсія захоўвае гісторыю, персанажы якой паўстаюць не толькі адважнымі героямі, але і жывымі людзьмі з унікальнымі характарамі, перажываннямі, думкамі.

У фондах Беларускага радыё захоўваюцца ўзоры творчасці многіх рэжысёраў тэатра, сярод якіх, у прыватнасці, С. Уладычанскі, пастаноўшчык спектакля «На бойкім месцы» па п'есе А. Астроўскага. Ролі ў творы рускай класікі выконвалі Г. Абуховіч, К. Верамейчык, А. Кістаў, І. Лыснеўскі, Г. Някрасаў, Я. Палосін, І. Ражба, А. Шах-Парон і інш. Іх галасы зафіксаваны ў радыёверсіі 1954 г.

Увекавечаныя ў радыёзапісе выбраныя работы рэжысёра М. Співака. Напрыклад, у 1958 г. ён паставіў у тэатры спектакль «Далі неабсяжныя», тады ж была зроблена радыёверсія спектакля, якая ўтрымлівае акцёрскае майстэрства А. Клімавай, Р. Качаткова, Ю. Сідарава і інш. У аўдыяльнай версіі пастаноўкі «Мёртвая хватка» паводле Д. Голсуарсі, створанай у 1960 г., зафіксавана акцёрскае пражыванне Г. Абуховіч,

Р. Качаткова, Я. Карнавухава, А. Клімавай, М. Сокала, І. Ражбы, А. Шкапскага і інш.

Праблемы маральнага аблічча чалавека свайго часу ўздымаліся ў пастаноўцы «Блудны сын» па п'есе Э. Ранета, рэжысёр сцэнічнага твора – Г. Рэва. Радыёверсія спектакля з'явілася ў 1961 г. Дзякуючы працы гукарэжысёра Л. Казловай у запісе ўвасоблена майстэрства акцёраў А. Клімавай, М. Кузьменка, Г. Някрасава, Ю. Сідарава і інш.

Аўдыяльная версія спектакля «Дзень нараджэння Тэрэзы» паводле Г. Мдзівані ў пастаноўцы М. Співака створана на Беларускай радыё ў 1963 г., праз год пасля тэатральнай прэм'еры. Яна апавядае пра жыццё кубінскага народа, што змагаецца за свабоду і незалежнасць. Нягледзячы на тагачасную асаблівую ўвагу да падзей на востраве свабоды, сцэнічны твор не меў шырокага розгаласу, крытыкі не ўхвалілі працу рэжысёра і мастака-пастаноўшчыка В. Галубовіча [2]. Радыётвор зафіксаваў удалыя акцёрскія работы, сярод якіх вылучаецца роля А. Клімавай, што сыграла непасрэдную і мужную жанчыну Тэрэзу Фернандэс. Псіхалагічнай абгрунтаванасцю вылучалася праца акцёра Р. Янкоўскага ў вобразе Марселя.

У фондах Беларускага радыё з 1966 г. захоўваецца казка У. Гольдфельда «Іван ды Мар'я», пастаўленая на сцэне тэатра імя М. Горкага рэжысёрамі У. Багалоўскім і А. Міхайлавым. У акустычны варыянт сцэнічную работу з удзелам акцёраў І. Жарава, І. Камарова, М. Ключнікавай, В. Мароза, Б. Масумян, А. Пагарэлава і інш. перанеслі гукарэжысёр Я. Зайчык, гукааператар Л. Пуляеўская.

Некалькі радыёверсій спектакляў тэатра імя М. Горкага прысвечаны падзеям Вялікай Айчыннай вайны. Так, у 1969 г. створаны «Першы ўрок» па аднайменнай п'есе К. Губарэвіча пра маладую настаўніцу гісторыі, якая вырашае расказаць вучням пра партызанскі атрад. Рэжысёрам радыёверсіі выступіла С. Гурыч, гукарэжысёрам стаў А. Беклямішаў, над музычным афармленнем працаваў А. Тыцюха. Ролі сыгралі З. Асмалоўская, А. Бялоў, І. Камароў, Ю. Сідараў, Н. Чамадурава.

У стварэнні ў 1971 г. радыёверсіі спектакля рэжысёра М. Сулімава «Руіны страляюць ва ўпор» паводле кнігі І. Новікава пра ўдзельнікаў Мінскага камуністычнага падполля ў гады Вялікай Айчыннай вайны была занята амаль уся труп тэатра,

сцэнічную работу, дарэчы, называлі адной з найбольш цікавых знаходак рэжысёра. Радыётвор, над запісам якога працавала каманда на чале з рэжысёрам С. Гурыч, утрымлівае галасы Л. Былінскай, М. Гавядзінава, В. Галузы, М. Кузьменка, І. Камарова, А. Кашкера, Ю. Ступакова, Б. Масумян, Ю. Сідарава і інш. У музычным афармленні радыёверсіі ўжыта музыка Г. Вагнера, акустычныя дэкарацыі стварыў гукарэжысёр В. Лешчанок, над музычным афармленнем працаваў В. Красоўскі.

Актуальная тэма прафесійных адносін уздымаецца ў радыёверсіі спектакля «Чалавек з боку» па п'есе І. Дварэцкага ў пастаноўцы тагачаснага галоўнага рэжысёра Дзяржаўнага рускага тэатра БССР імя М. Горкага Б. Шэйна. Тэатральная прэм'ера твора адбылася ў 1972 г., у 1973 г. падрыхтавана яго радыёверсія, над якой працавала творчая каманда на чале з рэжысёрам С. Гурыч. Гэта гісторыя пра начальніка ліцейнага цэха Неражскага завода, інжынера Чашкова, які ламае састарэлыя традыцыі, змагаецца супраць прыпісак, несумленнай працы і, адпаведна, з'яўляецца ў сістэме чалавекам «з боку». Радыёспектакль засведчыў неабыякаваць да рэальных жыццёвых падзей тагачаснага грамадства. Ролі Чашкова выканаў акцёр Р. Янкоўскі, чья работа вызначаецца цеплынёй і шчодрасцю душы свайго героя.

Адвечныя і актуальныя пытанні адказнасці чалавека перад сабой, сям'ёй, грамадствам уздымаюцца ў радыёверсіі спектакля «Апошняя інстанцыя» па п'есе М. Матукоўскага. Над тэатральнай пастаноўкай працаваў рэжысёр Б. Луцэнка, прэм'ера адбылася ў 1974 г. Радыёверсія была запісана ў 1975 г., яе рэжысёрам выступіла С. Гурыч, гукарэжысёрам – А. Гіль, гукааператарам – Т. Борына. Падзеі ў аўдыятворы разгортваюцца ў доме галоўнага канструктара завода электроннай апаратуры Малахава. Яго адзіны сын Дзімка, які вучыцца на юрыдычным факультэце, забівае другога студэнта. Малахаў спрабуе разабрацца, ці не вінаваты ён, бацька, у тым, што нечага не дадаў сыну. Ролі ў радыётворы выканалі акцёры Э. Гарачы, У. Курган, А. Клімава, І. Лакштанава, Ю. Ступакоў, В. Філатаў, А. Шах-Парон.

Рэжысёр Б. Луцэнка ў 1974 г. выступіў пастаноўшчыкам трагедыі У. Шэкспіра «Макбет». Ва ўвасабленні класічнай п'есы на сцэне ён выказаў сваю мастацкую праграму, уласны

светапогляд і эстэтычныя прынцыпы. У выніку спектакль «Макбет» атрымаўся непадобным на ранейшыя пастаноўкі, паколькі рэжысёр інтэрпрэтаваў драматургічны матэрыял «абагульнена-метафарычна і адначасова канкрэтна-верагодна» [2, с. 315]. Выканаўцам галоўнай ролі Макбета стаў Р. Янкоўскі. Гісторыя яго персанажа сыграна вельмі тонка, учынкі героя дакладныя і пераканаўчыя. Дарэчы, за гэту і ролю Якава ў спектаклі «Апошнія» паводле М. Горкага Р. Янкоўскі ўдастоены ганаровага звання «народны артыст СССР». Радыёверсія «Макбета» ў пастаноўцы С. Гурыч зафіксавала талент і майстэрства Р. Янкоўскага. Яшчэ адной яскравай у гэтай радыёверсіі з'яўляецца роля лэдзі Макбет, якую сыграла актрыса А. Клімава. Выканаўца спалучыла жаночкасць і жорсткі розум, экспрэсіўнасць і рацыянальнасць.

Акцёрскія здольнасці Р. Янкоўскага зафіксаваны ў іншых радыёверсіях спектакляў тэатра імя М. Горкага. Сярод іх – «Рамантычная гісторыя» па матывах апавядання В. Павалыева (радыёрэжысёр – С. Гурыч, гукарэжысёр – А. Гіль, гукааператар – Т. Сідарава, 1981 г.), «Соль» па аднайменнай п'есе А. Петрашкевіча (рэжысёр – С. Гурыч, гукарэжысёр – Э. Мартэнс, гукааператар – Т. Сідарава, 1983 г.), «Двое на арэлях» па п'есе У. Гібсана (інсцэніроўшчык і рэжысёр – В. Анісенка, гукарэжысёр – Л. Латушкіна, 1988 г.).

Этапнай у гісторыі тэатра імя М. Горкага з'яўлялася пастаноўка 1985 г. рэжысёра В. Маслюка «Знак бяды» па творы В. Быкава. Твор вылучала не толькі акцёрская праўдзівасць перадачы пачуццяў, «народжаных» у экстрэмальных абставінах ваеннага ліхалецця, але і глыбінныя рысы нацыянальных характараў. Пра спектакль пісалі, што «сказана такім чынам пра лёс народа беларускага, па-беларуску, па-народнаму і па-сучаснаму – упершыню. Быццам з'явіўся ў нас [у межах гэтага спектакля] яшчэ адзін тэатр – нацыянальны беларускі» [3, с. 137]. Беларускасць, выдатныя акцёрскія работы В. Клебановіч і А. Ткачонка, горкую праўду вайны, якую распавядаў у сваёй творчасці В. Быкаў, утрымлівае радыёверсія, запісаная ў 1987 г. Адметнасцю аўдыяльнага твора стала ўвядзенне ролі аўтара, якую перад мікрафонам агучыў інсцэніроўшчык і рэжысёр сцэнічнага твора В. Маслюк. На чале творчага працэсу па перанясенні твора ў акустычныя ўмовы стаяў рэжысёр

В. Анісенка, гукарэжысёрам выступіла Л. Латушкіна, гукааператарам – Т. Сідарава.

У рэпертуар беларускага радыётэатра ўключана яшчэ адна работа рэжысёра В. Маслюка – «Начныя карлікі і Антыгона» – па п’есе Л. Разумоўскай «Дарагая Алена Сяргееўна». Радыёверсію запісалі праз год пасля тэатральнай прэм’еры ў 1988 г. Твор па-ранейшаму не страчвае актуальнасці, паколькі апавядае аб праблеме бездухоўнасці моладзі. Школьнікі прыходзяць да настаўніцы, каб павіншаваць яе з днём нараджэння, аднак сапраўдная мэта візіту – завалодаць ключамі ад сейфа, дзе ляжаць сшыткі з кантрольнымі, якія варта замяніць на іншыя, з меншай колькасцю памылак. Радыёзапіс зафіксаваў прачулае акцёрскае бачанне ролі настаўніцы А. Пастрэвіч. Ролі маладых людзей у аўдыятворы выконвалі акцёры М. Мартыненка, А. Душачкін, А. Ждановіч і У. Янкоўскі. Рэжысёрам радыёверсіі выступіла В. Кернажыцкая.

Такім чынам, плённае супрацоўніцтва тэатра імя М. Горкага з Беларускай радыё, распачатае ў сярэдзіне ХХ ст., разнастаіла існуючы рэпертуар айчыннага радыётэатра класічнымі п’есамі, дапоўніла яго новымі акцёрскімі і рэжысёрскімі знаходкамі, актуальнымі тэмамі, а таксама пасадзейнічала развіццю беларускага літаратурна-драматычнага вяшчання. Радыёверсіі, у сваю чаргу, паспрыялі папулярызацыі нацыянальнага тэатральнага мастацтва, і ў прыватнасці, дзейнасці тэатра імя М. Горкага.

---

1. Беларускі савецкі тэатр: гісторыя беларускага тэатральнага мастацтва / М-ва культуры БССР, Беларус. тэатр. аб’яднанне ; склад. М. Герасімовіч ; рэдкал.: Л. Александроўская [і інш.] ; аўт. тэксту: Т. Бушко, А. Ладыгіна. – Мінск : Беларусь, 1974. – 222 с.

2. Гісторыя беларускага тэатра : у 3 т. / Т. Гаробчанка, Ю. Пашкін, Р. Смольскі [і інш.]; рэдкал.: У. І. Няфёд (гал. рэд.) [і інш.]; рэд. А. В. Сабалеўскі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1987. – Т. 3. – Кн. 2. Тэатр савецкай эпохі. 1962–1984 гг. – 431 с.

3. Приглашает Русский театр / сост.: Е. Стрижова, И. Черкас ; авт. текста Б. Бурьян. – Минск : Беларусь, 1989. – 160 с.

4. Смольскі, Р. Б. Гісторыя тэатра Беларусі ХХ–ХХІ стагоддзя : вучэб. дапам. для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па спецыяльнасцях «Акцёрскае мастацтва (па напрамках)», «Рэжысёр тэатра (па напрамках)» / Р. Б. Смольскі. – Мінск : Выш. шк., 2020. – 350 с.